

HANGİ 'ANLAM'?

Gürkan DOĞAN

[*Dilbilim Araştırmaları'nın 1991 sayısında peşpeşe yer alan iki yazı (Doğan 1991; Eziler-Kıran 1991), 'anlam' olgusuna ve edimbilime ilişkin kimi görüş farklılıklarını gündeme getirmiş oldu. Aşağıdaki yazının, iki bakış açısı arasındaki ayrılıkların netleşmesine katkıda bulunacağı düşüncesindeyiz.*]

...
Çok sabıkalı ama, çok çocuk bi çocuktum

...
Can Yücel (1988: 33)

İlk olarak, üzerinde tartışılan konulardan 'çocuktum' örneğini ele almak istiyoruz. Bu örneğin kullanıldığı bölümde Eziler-Kıran aşağıdaki görüşü dile getirmektedir:

Bir metni incelerken dilbilimsel çözümleme göstergebilimsel çözümlemeye önce yapılmaktadır ... Örneğin bir olayın anlatılışında bir sözcük, bir kök, bir kişi ve bir anlatı zamanı dilbilgisel birimlerden oluşur: 'çocuktum'; bu kavram dilbilimsel çözümleme ile bütün bir geçmişe, bir yaşam öyküsüne ışık tutar. (1990: 59-60)

Bu yaklaşıma katılmayışımızın gerekçelerini daha önceki yazımızda ayrıntılı olarak açıklamıştık (Doğan 1991: 81-82). Çok kısa olarak yinelemek gerekirse, 'çocuktum'un bütün bir geçmişe, bir yaşam öyküsüne ışık tutabilecek bir anlamı ancak belirli bir bağlam içinde verebileceğini, bu nedenle de çözümlemenin edimbilimsel olarak nitelenmesi gerektiğini ileri sürmüştük. Eziler-Kıran ise, yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi, sözü edilen anlama dilbilimsel çözümleme sonucunda varıldığı düşüncesini taşımaktadır ve aynı görüşü savunduğu yanıt yazısında, eleştirimize şöyle karşılık vermektedir:

... herşeyden önce bu örnek tek başına bağlamdan bağımsız olarak ele alınmıştır. Bağlam sözkonusu olmayınca örneği dilbilim ya da dilbilgisinden (sözcükbilimden)

başka yolla açıklamak olanaksızlaşıyor. (Eziler-Kıran 1991: 88)

Bu noktada iki ayrı sorunu dile getirmek istiyoruz:

a. Birinci alıntıda görüleceği gibi, Eziler-Kıran'ın açıklamasında 'bir olayın anlatılışında' ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden, kurulmuş olan bir bildirişim sürecinden söz edildiği anlamı çıkmaktadır; bir olay anlatıldığına göre, bu iletinin doğal olarak bir de dinleyicisi/okuyucusu olduğunu varsayıp, bu nedenle de sözü edilen rneği bağlamdan koparmadan ve 'sözce' düzleminde ele almayı uygun görmüştük (Doğan 1991).

b. Birinci alıntıda 'dilbilimsel' olduğu söylenen zmlleme türü, ikinci alıntıda 'dilbilimsel ve ya da dilbilgisel (szckbilimsel)' olarak nitelendirilmektedir. Bir metine ilişkin zmlleme düzlemlerinden söz ederken, bu  terimi birbirinin yerini tutacak şekilde önermenin sakıncaları olabileceği görüşündeyiz. Hemen aşağıda açıklayacağımız gibi, 'dilbilimsel zmlleme' nitelmesine karşı çıkışımızın temel gerekçesi de bu noktadan kaynaklanmaktadır.

Terimlere ilişkin ekincelerimizi belirttikten sonra, Eziler Kıran'ın önerdiği 'dilbilimsel' zmllemenin niteliği ile ilgili düşüncelerimizi dile getirmek istiyoruz: 'ocuklum' örneğinin bir kavram olarak ele alınması yerine, ilk aşamada bir 'ocuk' kavramından yola çıkılarak, szckbilimsel bir incelemenin yapılabileceği görüşüne katılıyoruz. Böyle bir incelemenin ilk aşaması da, bu kavrama ilişkin olarak bir sözlükte yer alabilecek anlamların değerlendirilmesi şeklinde olabilir. Örneğin *Türkçe Sözlük* (1983: 254) aşağıdaki sıralamayı önermektedir:

ocuk a. 1. Kk yaştaki oğlan ya da kız: "Başka bir dünyadan gelmiş gibi tertemiz yüzlü, iyi giyimli bir çocuktu, çekingendi." -A. Nesin. "Bir nazlı kuşa benzer / ocuk dediğin." -C. Külebi. 2. Soy bakımından oğul ya da kız, evlat: "Evli olduğunu, ocuk olmadığını, ocuk istemediğini de biliyorum." -Y. Atılgan. 3. Bebeklik ağı ile ergenlik ağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan. 4. Genç erkek. 5. mec. Büyüklere yakışmayacak biçimde düşüncesizce davranan kimse: Otuz yaşında ama hala ocuk. 6. (Büyükler arasında daha az yaşlılar için) İnsan: "Eylemsiz edebiyata girilmez diye az mı ırpınmıştı ocuk." -H. Taner. 7. (Kmseme yollu) Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse.

Eziler-Kıran'ın önerdiği çizgide devam edelim: nce 'ocuk' kavramına yukarıdaki anlamlardan herhangi birisini yükleyelim, ardından 'zaman' ve 'şahıs' eklerinin de geçmiş zamanı ve birinci tekil şahıs gösterdiğini saptayalım ve böylece göstergebilimsel zmlmeden önce yapılması önerilen 'dilbilimsel' zmllemeyi tamamlamış olalım. Bu tür bir yöntemle yukarıdaki anlamlardan nc sıradakini -elbette öznel bir tercihle- yeğlemiş olsak bile, Eziler-Kıran'ın önermiş olduğu "bütün bir geçmişe, bir yaşam öyküsüne ışık tutar" biçimindeki genel açıklamaya yaklaşmak için bu tanımı biraz daha genişletmek, biraz daha 'yorum' katmak gerekecektir. Ancak sorun burada bitmemektedir. Eğer göstergebilimsel zmlleme öncesi yapılması gerektiği söylenen 'dilbilimsel' zmllemenin yalnızca burada varsayıdığımız ereve ile sınırlı olduğu düşünülüyorsa,

dilbilime çok sınırlı bir rol yükleniyor demektir. Bu tür bir yaklaşımın sonucunda da alanlar arasındaki ilişkilerin kopması doğrultusunda karara varmak elbette kaçınılmaz olmaktadır:

B. Pottier 'göstergebilimin dilbilime hiç mi hiç gereksinmesi yok' demektedir. Öyleyse dilbilimin de, göstergebilimin kendisine yeni çözümleme teknikleri vermesini beklememesi yerinde olur. (Eziler-Kıran 1990: 60)

Sunabileceği yeni çözümleme teknikleri ile yazınsal metinlerin incelenmesine önemli katkılarda bulunabileceğini düşündüğümüz edimbilimin konumunu açıklığa kavuşturmak amacıyla bu noktada tartışmanın yönünü değiştirmek istiyoruz. Şimdi 'çocuktum' örneğini daha farklı bir çerçevede değerlendirmeye çalışalım. Bir an için varsayalım ki bir okuyucu, bir romanı eline alıyor ve ilk sayfadaki ilk satırın ilk tümcüsü olarak (1) ile karşılaşılıyor:

(1) Çocuktum.

Eğer okuyucumuz bir göstergebilimci değilse ve bu ilk dilsel girdiyi sonradan başlatacağı göstergebilimsel çözümlemenin ilk aşaması olarak görmüyorsa, her sıradan okur gibi "Çocuktum" ile yazarın kendisine hangi anlam(lar)ı aktarmak istediğini bulmaya çalışacaktır. Edimbilimde bu süreç sözcenin yorumlanması (utterance interpretation) olarak bilinmektedir. "Bu süreç nasıl işler?" sorusuna daha önceki yazılarımızda ayrıntılı olarak değinmiştik. Tartışmaya şu anda ışık tutabilmesi bakımından aşağıdaki kısa kuramsal açıklamayı gerekli görüyoruz:

Dile ve bildirişime yönelttiği bakış açısını büyük ölçüde benimsediğimiz Bağıntı Kuramı uyarınca, bir sözcenin yorumlanması birbirini izleyen ama birbirinden farklı iki ayrı aşamada tamamlanmaktadır. Birinci basamak 'kendi dışına kapalı' bir yapıya sahip olan dil bölmesinde (language module) gerçekleşmektedir. Bu bölmedeki işlem sonucunda dilsel girdiler *anlamsal canlandırmalar* (semantic representation) adı verilen *mantık yapılarına* (logical forms) dönüştürülmektedir. Bu yapılar henüz bilinç düzeyinde temsil edilmezler ve dünyaya ilişkin doğrulara ya da yanlışlara işaret edebilme özellikleri yoktur. Bu nedenle de *doğruluk-değerlerinden/koşullarından* (truth values, truth conditions) söz edilemez. Dil bölmesinde geçtiği düşünülen bu işlem *tam anlamıyla bir çözüme işlemidir*: Yazılı veya sözlü olarak iletilen bildirimler, ilk aşamada sadece sinirlerin anlayabileceği başka bir dile yani 'düşüncenin dili'ne çevrilmiş olurlar. Bir doğal dilden sinir sisteminin diline dönüşümü ifade eden ve bir tür 'çeviri' işlemi olarak düşünülebilecek bu düzleme Bağıntı Kuramı çerçevesinde 'dil(bilim)sel' anlambilim (linguistic semantics) adı verilmektedir.

Birinci basamağın çıktısını oluşturan mantık yapıları, ikinci basamağın da girdisini oluştururlar. Bu ikinci aşama, genel düşünce dizgelerinde gerçekleşir. Yukarıda sözü edilen mantık yapıları, bellekten seçilen -ve/veya tümdengelim yoluyla hemen o anda oluşturulan- bilgilerle zenginleştirilerek eksiksiz önermelere (complete proposition) dönüştürülürler. Mantık yapılarının nasıl olup da gerekli bilgilerle donatılıp eksiksiz önermelere dönüştürüldüklerinin yanıtını edimbilim verir. İşte ancak bu noktada elde

edilebilen eksiksiz önermelerin doğruluk değerlerinden söz edilebilir ve ancak bu eksiksiz önermeler bilinç düzeyinde temsil edilebilirler. Doğruluk-koşullu anlambilimden de (truth-conditional semantics) ancak bu aşamada söz edilebilir ve bu düzlemdeki anlambilime *gerçek anlambilim* (real semantics) adı verilmektedir.

Bu noktada yeniden 'roman' örneğine geri dönmek istiyoruz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, 'çocuktum' girdisi sözü edilen romandaki ilk dilsel girdi olma durumundadır ve okuyucunun daha önce oluşmuş bir söylemden bilgi aktarma olanağı bulunmamaktadır. İnsan bildirişimini düzenleyen bir 'bilişsel anahtar' olduğu düşünülen 'bağıntı ilkesi' uyarınca okuyucu, 'çocuk' kavramından yola çıkarak 'en az zihinsel çaba' ile ulaşabileceği 'en bağıntılı' bilgiyi seçmek durumundadır. Bilindiği gibi, bellekte yer alan bir kavrama ilişik olan ansiklopedik bilgilerin depolanması ve ulaşılmasında belirleyici rol oynayan en önemli etmen 'kullanımdaki sıklık'tır. Yani, bellekteki belirli bir bilgiye dil kullanımı içinde ne kadar sık başvuruluyor ve ne kadar sık kullanılıyorsa, o bilgi biriminin erişilebilirliği aynı oranda çabuk/kolay oluyor ve o oranda daha az zihinsel enerji gerektiriyor demektir. Sözü ettiğimiz okuyucunun 'çocuktum' girdisi ile karşılaştığı zaman, yazımızın başında Türkçe Sözlük'ten aktardığımız yedi ayrı anlamdan herhangi birisini seçme olasılığı ile, herhangi bir diğerini seçme olasılığı kuramsal olarak birbirine eşittir. Diğer bir deyişle, okuyucunun birinci sıradaki anlamı -'küçük yaştaki oğlan ya da kız'- seçip de dördüncü sıradaki anlamı -'genç erkek'- seçmemesi için kuramsal açıdan hiçbir engel yoktur. Bunun gerekçesi de şöyle açıklanabilir: Bildirişim süreçlerinde dil bölmesinde gerçekleşen 'dilsel çözgüleme' hiçbir tercihi dayatamaz, çünkü bellekteki bilgiye ulaşma şansı yoktur. Bu anlamda, 'küçük yaştaki oğlan ya da kız' seçeneği ile 'genç erkek' seçeneği arasındaki tercih, daha önce oluşmuş bir bağlam da söz konusu olmadığı için, tümüyle okuyucunun 'çocuk' kavramı altında depolanmış olduğu bilgi birimlerinin bellekteki sıralanmış biçimlerine bağlı olacaktır. Az önce söylediğimiz gibi, seçim 'en az çaba' ilkesi gözetilerek yapılacağı için, ulaşılacak anlam da, okuyucunun belleğindeki 'çocuk' kavramı altında depolanmış tanımlardan o ana kadar en sık gönderimde bulunulmuş/işleme koyulmuş seçenek olacaktır. Varsayalım ki bir başka okuyucu da 'bütün bir geçmişe, bir yaşam öyküsüne ışık tutma' anlamına gelecek bir doğrultuda tercih yapmış olsun. Bu tür bir tercih 'bağlamdan bağımsız' değil, okuyucunun kendi özel bağlamına bağlı kaldığı bir tercih olacaktır. Bir romanın ilk tümcesini oluşturan 'çocuktum' örneğindeki durum, bağlamın olmayışıyla değil, daha önce oluşmuş belirli bir bağlamın olmayışıyla ilgilidir. Belirli bir bağlamın olmaması, özel bir bağlamın da olamayacağı anlamına gelmemektedir. Bu nedenle, Eziler-Kıran'ın 'bağlamdan bağımsız' olarak ele aldığını öne sürdüğü 'çocuktum' örneğini bir kez de bu yeni çerçevede içinde değerlendirmenin yararlı olabileceği kanısındayız.

Bu aşamada diğer bir soruna değinmeyi gerekli görüyoruz. 'Çocuktum' örneğinin farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebileceğini göstermek için daha önceki yazımızda bazı örnekler kullanmıştık (Doğan 1991: 82):

- (8) Camı sapanla kıran yedi yaşlarında bir çocuğu.
- (9) Sadece iki yıl sürebilen evliliğimiz boyunca kelimenin tam anlamıyla bir çocuktum.

Bu örneklere ilişkin olarak 'dikkat çektiği' söylenen noktaları kısaca ele almak istiyoruz: (8) numaralı örnek için Eziler-Kıran (1991: 88)

Burada dikkatimizi çeken örnek (8) de çocuktum değil çocuğu'nun kullanılması, bu da ayrı bir dilbilimsel çözümleme gerektirir

demektedir. Elbette katılıyoruz. Nitekim (8) numaralı örneği farklı bir konuşucu için düzenlemekteki amacımız, anlam farklılıklarının 'çocuktum' örneğinden değil, esas olarak 'çocuk' kavramından kaynaklandığını göstermekti. Yine de, söz konusu örneği "Dedemlerin kömürlüğünü ateşe verdiğimde yedi yaşlarında bir çocuktum" şeklinde değiştirmemizin, tartışmanın özü bakımından bir fark yaratmayacağı kanısındayız. Öte yandan, (9) numaralı örneğe ilişkin olarak "Örnek (9) daki çocuktum ise yalnız 'sadece iki yıl sürebilen evliliğimiz' ile sınırlı zaman dilimine değil, konuşan öznenin çocukluğuna, çocukluk(taki) özelliklerine de ışık tutuyor" (Eziler-Kıran 1991: 88) yorumu yapılmaktadır. Bize göre (9) numaralı örnekteki konuşucu, Türkçe Sözlük'te beşinci sırada yer alan anlama yakın olarak, 'iki yıllık evliliği süresince belirli bir olgunluğa erişmiş insanlara yakışmayacak biçimde basit ve düşüncesizce davranan' bir kimse olduğunu kendi ağzıyla dile getirmektedir. Eğer konuşan kişi evlendikten sonra birdenbire 'çocuklaşmadıysa', dile getirdiği özellikleri yalnızca iki yıl ile sınırlamanın doğru olmayacağı zaten açık olarak görülmektedir. Bu bölümde değinmek istediğimiz bir başka nokta, Eziler-Kıran'ın dile getirdiği 'günlük dil-şair dili' ayrımına ilişkindir. Daha önceki yazımızda (Doğan 1991), geçmiş zaman ekinin sadece ve genel olarak geçmişe işaret edebileceğini söyleyip, 'geçmişlik derecesi'nin belirlenmesinde çıkarımları ve bağlamın önemli rol oynadıklarını belirlemiştik. Bu doğrultuda da, "Himalayalar'a gittim" ve "Kahvaltı ettim" örneklerindeki geçmiş zaman eklerini karşılaştırmalı olarak sunmuştuk. Amacımız, ikisi de 'geçmiş zaman' kullanılarak oluşturulmuş iki örneğin nasıl birbirinden çok farklı zaman dilimlerine gönderimde bulunabileceklerini göstermekti. Anlatı zamanının kesinliğe kavuşturulması sürecinde rol oynayacak çıkarımların ve bağlamın önemini vurgulayabilmek için

Eğer sözcüde belirli bir zaman belirteci yer almıyorsa, anlatı zamanının bütün bir yaşam öyküsüne mi yoksa yarım saat öncesine mi ışık tuttuğu 'önerme düzlemi'ne geçiş sırasında çıkarımları içeren 'zenginleştirme' sürecinde belirlenir (Doğan 1991: 86)

demiştik. Bu saptamamıza verilen yanıtta şöyle denilmektedir:

Doğan'ın da belirttiği gibi anlatı zamanı genel olarak geçmiş zamanı belirler. Yarım saat öncesine ışık tutması için doğal dili bir hayli zorlamak gerekir. Örneğin ancak şiir dilinde karşılaşılabileceğimiz "Yarım saat önce çocuktum" tümcesi günlük dildeki alıcıyı epey düşündürcektir (Eziler-Kıran 1991: 88).

Bu alıntıdaki yargıya iki nedenden ötürü katılmıyoruz. Birincisi genel bir sorun; dilde ne

tür bilgilerin düzenlenebildiğine (encoding) ve yorumlama süreçlerinin nasıl çahşıtığına ilişkin saptamalar, kuramsal olarak hem 'günlük' dili hem de 'yazın' dilini bağlayacaktır. Genel bir saptamada bulunarak, Türkçe'de geçmiş zaman gösteren ekin dil bölmesindeki çözüleme (encoding) sonunda ne 'yarım saat öncesine' ne de 'bir yaşam öyküsüne' ışık tutabileceğini öne sürmekteyiz. Böyle bir saptama hem 'günlük dil'i hem de 'yazın dil'i'ni bağlamaktadır. Bu saptamayı "Yarım saat önce çocuktum" anlamına geliyor biçiminde yorumlamak, saptamanın kuramsal altyapısını yok saymak anlamına gelmektedir. 'Yarım saat öncesi' şeklinde dile getirdiğimiz niteleme, bilim dilinde yapılan bir vurgulamanın sonucudur. Amacı ise, 'bir yaşam öyküsü' yorumunda gözlediğimiz 'fazla kapsayıcı olma' özelliğini, 'otuz dakika' öncesi gibi yakın bir geçmişe çekerek karşıtlık yaratmaktır. Eziler-Kıran'ın vermiş olduğu "Yarım saat önce çocuktum" örneği ise, insan dilinin zihindeki çözülenmesine ilişkin yapmış olduğumuz genel saptama ile değil, 'insanın yarım saat önce çocuk olup, yarım saat sonra da bunu dile getirememesi' gibi dünyaya ilişkin genelgeçer bir doğru ile çelişmektedir.

Eziler-Kıran (1991: 89) yazısının sonuç bölümünde 'derin görüş ayrılıklarımız' olmadığı kararına varmaktadır. Daha önceki yazımızda da belirttiğimiz gibi, her türlü göstergibilimsel girişimi 'düzgü' modeli (code model) içinde görüyoruz. Dilbilim Araştırmaları'nda bizim dile getirmeye çalıştığımız görüşler ise bilişsel bir çerçevede ortaya atılmış olan 'çıkarsımsal' modelini (inferential model) bakış açısını yansıtmaktadır. Çıkarsımsal modelin dil/bildirişim anlayışı ile, düzgü modelinin aynı olgulara yaklaşımı arasındaki ortak noktaların çok fazla olduğu söylenemez.

Eziler-Kıran, Fransa'daki dil araştırmalarına yeni boyutlar getiren edimbilimsel öğretileri dışlamadığını söylerken, Ducrot ve Recanati gibi isimlere de değinmektedir. Çıkarsımsal model tarafından ortaya koyulan görüşleri, adı geçen bu iki dilcinin konuya yaklaşımlarıyla bağdaştırmanın kolay olmayacağı görüşündeyiz. Şöyle ki; Grice'tan bağımsız gelişmiş gözükmele birlikte, Ducrot'yu Fransa'da Grice'in görüşlerine 'fazla' yakın olan bir dilci olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. Oysa bizim sözünü ettiğimiz çıkarsımsal çerçeve, esas olarak Grice'in 'tasfiyesine' dayanmaktadır. Öte yandan, Recanati (1987,1989) bir sözcenin dile getirdiği önermenin oluşturulmasında bağlamın rol oynayabileceğini -bazı çekinceler koyarak - kabul etmekle birlikte, söylem (speech act) ve edimsel eylem (illocutionary act) olgularının niteliğine ilişkin tartışmada, bilişsel yaklaşımın tam karşısında yer almaktadır. Kısaca açıklamak istiyoruz: Recanati'ye (1987) göre sözceler, önermeleri ifade ederler; önermelerin 'doğruluk koşulları' vardır; ancak bir sözcenin anlamı salt doğruluk koşullarına indirgenemez. Çünkü sözceler önermelere ek olarak bir dizi söylemi de ifade ederler. Bu nedenle, sözceler önermesel (doğruluk koşullu olan yani sözcenin betimlediği duruma ilişkin bilgi) ve edimsel (doğruluk koşullu olmayan yani söyleyle iletilmesi amaçlanan söylemlere ilişkin bilgi) olmak üzere iki ayrı tür bilgiyi 'düzenekler'ler. Oysa bilişsel yaklaşıma göre bildirişim 'çözüleme' ile 'çıkartım' düzlemlerinden oluşur. Çözüleme basamağı çıkartım aşamasına girdi sağlar ve çıkartım basamağı da 'zihinsel canlandırımın oluşturulması' ve 'işletilmesi' ile yükümlüdür (Wilson ve Sperber 1990). Bu çerçevede ise, sözcenin dilsel olarak iletebileceği iki ayrı bilgi türü olduğu düşünülmektedir: kavramsal -hangi zihinsel canlandırımın oluşturulacağına ilişkin bilgi- (conceptual) ve işlemsel- oluşturulan zihinsel canlandırımın nasıl işleme koyulacağına ilişkin bilgi- (procedural). Günümüze

kadar geleneksel yöntemlerle ele alınmış olan 'adıl', 'söylem parçacığı', 'tümce tipi', 'kip', 'kiplik', 'zaman', gibi olguların işlemsel bilgi türünün ışığı altında yeni görünümler kazanıvermeleri, genel dilbilimin yarınları bakımından oldukça sevindirici gelişmelerdir.

Buraya kadar değinmeye çalıştığımız noktaları göz önünde tutunca, düzgü modeli ile çıkarımsal model arasındaki farklılıkların daha da netleşmiş olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Yazımızı son bir alıntıyı ele alarak bitirmek istiyoruz:

... 'dilbilime haksızlık ettiğimizi' düşünen Doğan, belki de bizim gibi düşünmekte, tabii eğer dilbilimle edimbilimi özdeşleştirmiyorsa [...] Anladığımız kadarıyla yazar edimbilimi dilbilim ile aynı ya da benzer (ya da dilbilimin uzantısı) bir yörengeye oturtuyor. (Eziler-Kıran 1991: 89)

Kısaca yanıtlamak gerekirse, daha önce dil bölmesi (language module) olarak söz ettiğimiz basamakta gerçekleşip anlamsal canlandırılmaları veren her türlü işlemin incelenmesini -kavramsal ve işlemsel bilgi türleri arasındaki ayrımı da gözeterek- kuramsal dilbilimin görev alanında görüyoruz. Diğer bir deyişle doğal dillerdeki ifadelerin mantık yapılarına dönüştürülmesini sağlayan bütün çözümlemeler bu alanın içinde yer almaktadırlar (Kempson 1988a,b). Genel düşünce dizgelerinde süren ve 'bağlam'ın işe karıştığı her türlü işlemleri ise - sözceyle iletilmek istenilen eksiksiz bir önermenin oluşturulması, sezdirimlerin yakalanması gibi- birinci derecede edimbilimin ilgi alanında görüyoruz. Dile getirdiğimiz bu ayrım, dilbilim ve edimbilimi birbiriyle özdeşleştirmek ya da aynı yörengeye oturtmak değil, zihinsel süreçlerle eşleştirmek anlamına gelmektedir. 'Bağlam' adı verilen ve bir sözcenin/metnin anlam taşıyabilmesini sağlayan psikolojik oluşum da bu ilişki içinde devingen bir nitelik kazanır; düzgü modelindeki 'sözcenin düzeneklediği bağlam' anlayışı, bilişsel yaklaşımda yerini 'sözce yorumlanırken oluşturulan/seçilen bağlam' anlayışına bırakır. Eziler-Kıran'ın (1991: 89) dediği gibi, "...bağlamın en belirleyici özelliği yazılı ya da yazılı olmayan metnin kendi içindeki tutarlılığıdır" şeklindeki bir ölçüt ise yerini 'bir sözcenin/metnin bir dinleyici/okur için bağıntılı olması' biçimindeki bir ölçüte bırakır. Bir metnin kendi içinde tutarlı (coherent) olup, okuyucu için bağıntılı (relevant) olmayabileceği gerçeği, 'düzgü'-'çıkartım' ayrılığının bir başka göstergesidir.

İnsanoğlu metin çözümleyicilere gereksinim duymadan da yazınsal metinlerin tadına varabilmektedir. Sözü edilen bu tadın ardında yatan gerçeğe ulaşabilmek için, sözcenin/metnin yorumlanmasında yer alan zihinsel süreçleri dikkate almak kaçınılmaz bir zorunluluktur. İki bakış açısı arasındaki temel farklılığın da bu noktadan kaynaklandığı görüşündeyiz.

Kaynakça

- Blass, R. (1990). *Relevance relations in discourse: A Study with Special Reference to Sissala*, Cambridge: CUP.
- Carston, R.(1988). "Implicature, explicature, and truth-theoretic semantics", R. Kempson (haz) içinde, *Mental Representations: The Interface Between Language and Reality*, Cambridge: CUP.
- Clark, W. (1991). "Relevance theory and the semantics of non declaratives", *Basılmamış doktora tezi*, University College London.
- Doğan, G. (1990). "Bir edimbilim kuramı olarak 'bağıntı'", A. Kocaman (haz) içinde, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi.
- Doğan, G. (1991). "Dilbilim-göstergebilim ilişkileri' ve edimbilim", A.Kocaman (haz) içinde, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi.
- Eziler-Kıran, A. (1990). "Dilbilim-göstergebilim ilişkileri", A. Kocaman (haz) içinde, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi.
- Eziler-Kıran, A.(1991). "Dilbilim-göstergebilim ilişkileri' ve göstergebilimin oluşturucu alanı: Edimbilim", A. Kocaman (haz) içinde, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi.
- Kempson, R. (1988a). "The relation between language, mind, and reality", R. Kempson (haz) içinde, *Mental Representations: The Interface Between Language and Reality*, Cambridge: CUP.
- Kempson, R. (1988b). "On the grammar - cognition interface: the principle of full interpretation", R. Kempson (haz) içinde, *Mental Representations: The Interface Between Language and Reality*, Cambridge: CUP.
- Recanati, F. (1987). *Meaning and Force*, Cambridge: CUP.
- Recanati, F.(1989). "The pragmatics of what is said", *Mind and Language*, 4,4, 295-329.
- Sperber, D. (1975). *Rethinking Symbolism*, Cambridge: CUP.
- Sperber, D. ve Wilson, D. (1986). *Relevance: Communication and Cognition*, Oxford: Blackwell.
- Sperber, D. ve Wilson, D. (1989). *La Pertinence*, Paris: Editions de Minuit.
- Türkçe Sözlük* .(1983). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Wilson, D. ve Sperber, D. (1990). "Linguistic form and relevance", *UCL Working Papers in Linguistics* , 2, 95-113.
- Yücel, C. (1988). *Çok Bi Çocuk*, İstanbul: Gözlem Yayıncılık.